

ADATTÁR.

Fessler Ign. Aur. történetének megjelenéséről.

Egy irodalomtörténeti kérdés megoldásában szükségem volt FESSLER : *Geschichte der Ungern und ihrer Landsassen* című ösmert művének megjelenésére vonatkozó olyan pontos időadatokra, melyek nemcsak általában jelzik a munka kiadásának éveit: 1815—1825, hanem kötetenként az éven belül is az időpontot: hónapot, napot, amikor piacra került. Könyvészeti munkákban, folyóiratokban, a szerzőre vonatkozó cikkeken hiába kutattam; egykorú folyóiratok is cserben hagytak. Akkor az az ötletem támadt, hogy az eredeti kiadó cég: Johann Friedrich GLEDITSCH cég- és jogutódjánál, a híres lipcsei F. A. BROCKHAUS cégnél próbáljak szerencsét. Megkeresésemre először udvarias, de kissé gúnyos választ kaptam, melyben azt írták, hogy «bizalmam nagyon megtisztelő, mikor fölteszem róluk, hogy 101 esztendő leforgása után még megőrizték a kiadókönyvet, melyben a húsz évvel később megvásárolt GLEDITSCH-cégtől kibocsátott FESSLER köteteinek hónapját meglehetne állapítani.» Hozzáteszik azonban, hogy megtesznek minden lehető kutatást e tárgyban s «nincsen kizárva, hogy a kérdésben teljesen kielégítő választ adhatnak, de természetesen csak hosszabb idő múlva.» E válaszra én egyelőre letettem arról a reményről, hogy ily módon a kívánt fölvilágosítást kaphassam s egyéb módokról gondolkodtam, midőn 24 óra múlva egy másik, vastag levél minden tekintetben «restlos», ahogy ők mondják, pontos és kétségtelen adatokat hozott. A cég levéltárából ugyanis előkerültek a FESSLER-rel kötött szerződések, melyek nemcsak a német cég példátlan rendszeretéről, kegyeletéről és előzékenységéről tesznek tanúságot, hanem érdekes adatokat szolgáltatnak a nálunk annyira kedvelt, íróinktól és költőinktől sokat olvasott és tárgyi forrásul használt FESSLER-nek sorsáról is.

Három szerződésnek részben szószerinti másolata, részben kivonatos, a lényeges adatokat föltüntető tartalma van előttem. A szószerinti szöveget eredetiben közlöm.

Az első 1810. februárius 6-ról kelt: «Zwischen Herrn Doctor und Professor Ignatz Aurel Fessler, vermittelst seines Bevollmächtigten Herrn Canonicus F. R. Wilgenroth, und dem Buchhändler Carl Friedr.

Enoch Richter, Firma Joh. Friedr. Gleditsch, festgezetzt, abgeschlossen und in zwey gleichlautenden Abschriften vollzogen worden.» E szerződés szerint a «Pragmatische Geschichte der Hungarn und ihrer Landsassen» című mű hat kötetre fog terjedni, az 1. és 2. kötet kéziratát 1811. februárius 1-re kell szállítani, a 3. és 4. kötetét 1812. februárius 1-re, az 5. és 6. kötetét 1813. febr. 1-re. BROCKHAUS Albert úr, a mai cég főnöke hozzáteszi, hogy véleménye szerint a mű legalább 1. és 2. kötete kéziratának már készen kellett lennie, hogy tíz hónappal későbben nyomtatva és készen kiadható legyen.

A második szerződés 1815. 15/27. februáriusán kelt. A nap kettős keltezése onnan van, mert FESSLER akkor már ötödik esztendeje Oroszországban, Szaratovban volt, tehát a görög naptár szerint is kellett keltezni. A szerződés címe: «Vertrag über das historische Werk betitelt: Die Geschichte der Ungarn und ihrer Landsassen, erzählet von Ignatz Aurel Fessler, Professor und Doctor der Theologie, 8 Bände in Grosseoctav, zwischen dem genannten Verfasser und dem Verleger Carl Friedr. Enoch Richter, Firma Gleditsch in Leipzig.» A szerződés így kezdődik: «Nachdem veränderte Verhältnisse der Zeit und der Sache auch in dem über obbenanntes Werk am 6. April 1810 zwischen dem Verfasser und dem Verleger abgeschlossenen Vertrage mancherley Abänderungen und genauere Bestimmungen nothwendig gemacht haben, so sind Verfasser und Verleger dahin einig geworden, jenen Kontrakt aufzuheben und für null und nichtig zu erklären.»

Hogy itt az első szerződést április 6-ról keltnek mondják, holott febr. 6-ról szól, az az eredeti okmány tévedése, íráshibája, mert április 6-ról kelt újabb szerződésnek nyoma sincs, nem is valószínű, hogy két hónap elmúlása után szükség lett volna rá.

A második szerződés szerint minden egyes kötet 40 ivnyi lesz s a kiadó maga szerkeszt vagy szerkesztet hozzá egy kötetnyi tárgymutatót. A 3. §. szerint az új szerződés megkötésekor a négy első kötet kézírata már a kiadó kezében van; az 5. kötet kézírata is elkészült, valamint a 6. kötetből a felénél több és a szerző 1815. végéig Szaratovból megküldi; a 7. kötetet 1816 első negyedében, a 8. 1816 júniusáig küldendő el. A 4. §. szerint: «Dagegen verbindet sich auch der Verleger, den Druck des Werkes ununterbrochen fortzusetzen, so dass der 8. Band zu Ende des Jahres 1816 aufgegeben werden könne.» A 7. §. szerint, hogy a tiszteletdíj fele május végén, fele október végén fizetendő 1815-től 1819-ig.

A harmadik szerződés 1821. december 6-án kelt «Hr. Hof- und Justizkanzlei-Sekretär Friedrich Mossdorf zu Dresden, als Generalbevollmächtigter des Hr. Superintendenten Dr. Ignatius Aurelius Fessler zu Saratof» és a GLEDITSCH-cég közt. A mű terjedelme most már 10 kötetre van szabva, a 10. kötet kéziratának 1822 husvétii vásáráig (Ostermesse) Lipcsében kell lennie. A 6. §. azt mondja: «Verspricht Hr. Dr. Fessler durch seinen Hr. Bevollmächtigten öffentlich auf Kosten des Verlegers bekanntmachen zu lassen, dass nicht nur alle Irrungen zwischen ihnen beigelegt, sondern auch der Hr. Verleger durch das bis auf den 10. im Monat Januar künftiges Jahr nachzuliefernden 10. Theil beendigte Manuskript in den Stand gesetzt ist, die letzten 6 Theile ohne Verzug hintereinander gedruckt erscheinen zu lassen.»

Látnivaló, hogy az 1815. és 1821. közötti időben a szerző és kiadó közt tetemes nézeteltérések és félreértések fordulhattak elő, melyeket egy új szerződésben kellett tisztázni és elintézni. Ezután már akadálytalanul jelentek meg a mű hátralévő kötetei. Az egyes részek a következő évszámokat viselik: I. II.: 1815; III. IV.: 1816; V.: 1822; VI.: 1823; VII. VIII.: 1824; IX. X.: 1825.

Már most mindezekből az következik, hogy 1. Az első két kötet, mely a harmadikkal és negyedikkel együtt 1815. febr. 15/27-n. sajtó alá kész kéziratban a kiadó birtokában volt s mindegyik 40 ívre volt szabva (a valóságban jóval több, pl. a II. kötet 66 ív), semmiképen nem volt kiszedhető, nyomható és kiadható 1815 husvétii vásárig.

2. Akkoriban csak két időpont volt: húsvét és szent Mihály («die Messe zu Jubilate: Ostermesse und die Michaelismesse»), amikor könyvek megjelenhettek, mert csak ezeken az időpontokon lehetett a lipcsei bizományosoknál bemutatni és beiktatni.

3. Ha tehát az első kötet semmiképen nem készülhetett el Jubilate-ra (1815-ben ez április 16-ra esett), akkor a szentmihályi vásárok, tehát szept. 30. és október 10. közt kellett megjelenie.

Ha még hozzávesszük az akkori közlekedés módjait és eszközeit bátran állíthatjuk, hogy nálunk 1815. október vége előtt FESSLER I. és II. kötetét nem olvashatták.

Hozzá teszem még, hogy a kérdés annyira érdekelt a cég mai főnökét, BROCKHAUS Albert urat, hogy ő maga kereste ki ezeket a szerződéseket és fölvilágosító magyarázatokkal együtt volt szíves elküldeni nekem.

TOLNAI VILMOS.